

Erdei Tamás

A na diskurzusjelölő korpuszalapú vizsgálata

*Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar,
Magyar és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék*
erdei.tamas@szte.hu

Absztrakt

A *na* szót a szótáriradalomban és a korpuszok annotációiban többnyire indulatszóként határozzák meg. A tanulmány célja megmutatni, hogy a szó diskurzusjelölőként funkcionál, és magyar nyelvű korpuszokon végzett diakrón és szinkrón vizsgálattal feltérképezni a funkcióit. A diskurzusjelölő terminus a szakirodalomban nem egyértelműen meghatározott, a fő törésvonal a szemantikai-pragmatikai és a szociolingvisztikai-interakciós-társalgáselemzés-alapú nézőpontok között húzódik. A *na* diskurzusjelölő beszéltnyelvi eszköznek tekinthető, mely önállóan és más elemekkel együtt is képes diskurzusjelölői funkciót betölteni. Eredeti funkciója a szóbeli idézetek kezdetének jelzése volt. Ma elsősorban a diskurzusban szereplő logikai-kognitív kapcsolatok, továbbá szubjektív tartalom és bizonyos beszédtek jelzésére, másodszorban érzelemkifejező és társalgásszervező funkciókban használjuk. Egyéb korpuszok és korpuszeszközök, valamint a *na*-t tartalmazó többszavas kifejezések újabb vizsgálódások kiindulópontjai lehetnek.

Kulcsszavak: *na*, diskurzusjelölő, korpusz, korpuszalapú, történeti korpusz

Bevezetés

A diskurzusjelölők kutatása a nyelvészetben belül viszonylag rövid időre nyúlik vissza, azonban néhány évtized alatt jelentősen megnőtt az érdeklődés a téma iránt, és számos nyelvvel kapcsolatban folytattak vizsgálatokat (lásd pl. a részletes listát Maschler–Schiffrin 2015-ben). Fraser, a jelenség jelentős kutatója a kilencvenes években a témát a nyelvészet növekvő piacának nevezte (Fraser 1998), amely piac azóta tovább gyarapodott. A diskurzusjelölők igen sokféle funkcióval bírnak, így nemcsak a legkülönbözőbb nyelvészeti diszciplínák számára érdekesek, hanem olyan gyakorlati szempontokból is, mint a kommunikációs eszközök fejlesztése, vagy a stilisztikailag megfelelő szövegalkotás és az idegen nyelvek tanítása.

Számos, a témába vágó munka jelent meg a közelmúltban a magyar diskurzusjelölőkről is. A *na* szóról és annak ilyen jellegű funkcionális megközelítéséről azonban tudomásom szerint nem jelent még meg ilyen vonatkozásban szakmai anyag. Az alábbi tanulmányban ezt igyekszem pótolni, és

elsősorban arra keresem a választ, hogy ennek a szónak milyen diskurzusjelölői funkciói vannak.

Megmutatom, hogy a szó minden előfordulásának tulajdoníthatunk valamilyen diskurzusjelölői funkciót; illetve hogy habár a szótáriródalom és a korpuszok annotációi a *na* szót egyaránt indulatszónak tekintik, és az érzelmekifejező funkcióját hangsúlyozzák, valójában eredetileg idézetkezdet-jelölő funkciója volt (ez a fajta használat azóta megszűnt). Ma pedig elsősorban a diskurzusban szereplő logikai-kognitív kapcsolatok, továbbá szubjektív tartalom és bizonyos beszédtek jelzésére használjuk; másodsorban érzelmekifejező és társalgásszervező funkciókban. (A tanulmányban a más kötőelemekkel alkotott olyan kifejezéseket, mint a *na és*, *na de* vagy *na most* kevésbé vagy egyáltalán nem vizsgálom, ezeknek vélhetően más funkciói (is) vannak, melyek újabb vizsgálatot igényelnek.)

Előbb a diskurzusjelölő fogalomról, a terminussal kapcsolatos módszertani kérdésekről lesz szó, illetve bemutatok háromféle megközelítést a témában. Ezután ismertetem, hogy a szónak milyen korábbi meghatározásai találhatók a szótárakban, majd a *na* funkcióinak diakrón vizsgálatát végzem el két történeti korpuszon. Ezután korpuszeszközökkel vizsgálom a tárgyalt szó alkorpuszok szerinti megoszlását és jellemző környezetét, majd véletlenszerű mintán vizsgálódva listázom az általam talált funkciókat. A tanulmányt a funkciók szöveges összefoglalása és a kitekintés zárja.

Problémák a diskurzusjelölő terminus meghatározásával

A diskurzusjelölők megközelítése a téma szakirodalmában igen sokféle, így még abban sincs egyetértés, hogy minek nevezzük ezeket az elemeket, és abban sincs konszenzus, hogy pontosan miket is sorolhatunk ide. Dér Csilla (2009) 42 angol és 29 magyar terminust számolt össze. A leggyakoribbak a *diskurzusjelölő*, *pragmatikai jelölő*, *diskurzuspartikula* és *pragmatikai partikula* terminusok. Dér szerint a partikula terminus a magyar nyelvtanokban már foglalt egy szintaktikai kategória számára (lásd pl. Kugler 2000), másrészt az is inkább afféle „szemétkosár kategória”, azaz azt rakták bele az adott grammatika készítésekor, amit máshova nem tudtak. Schirm Anita (2009) szerint a partikula és a diskurzusjelölő kategóriáknak van metszete, de nem minden partikula lehet diskurzusjelölő, és fordítva. Szófaj és szintaktikai kategória tekintetében igen sokfélék, többnyire kötőszókat, határozószavakat, partikulákat, módosítószókat, prepozíciós frázisokat és néhány idiomatikus szókapcsolatot (állandósult kifejezést) sorolnak ide. Schirm felhívja rá a figyelmet, hogy ha egy szót vagy kifejezést besoroltunk a kategóriába, az nem azt jelenti, hogy ezek minden esetben diskurzusjelölők, csak azt, hogy képesek diskurzusjelölőként funkcionálni.

Maschler és Schiffrin (2015) szerint az, hogy hogyan közelíti meg őket egy adott kutató, nagyban függ attól, hogy általában a nyelvet hogyan közelíti meg, illetve milyen nyelvészeti diszciplína hatott rá. A fő törésvonal a

szemantikai-pragmatikai és a szociolingvisztikai-interakciós-társalgáselemzés-alapú nézőpontok között húzódik. Míg előbbi csupán az üzenet egységeinek egymáshoz való viszonyával foglalkozik, az utóbbi szerint a nyelv és azon belül a diskurzusjelölők a kontextust, a kommunikáló feleket és azok kognitív folyamatait is tükrözik; így ez a nézőpont a multifunkcionalitást és az egyszerre több síkon való működést hangsúlyozza. (Mint látni fogjuk, a *na* szó funkcióinak vizsgálata során is szembevetendő az utóbbi nézőpontnak megfelelő funkciók nagy száma). Maschler és Schiffrin (2015) úgy vélik, a nyelvhasználat, illetve a diskurzusok létrehozása során expresszív, szociális, kognitív és textuális tudást éppúgy felhasználunk, mint az adott nyelvvel kapcsolatos hangtani, formai és jelentésbeli tudást, éppen ezért a diskurzusjelölők feltételezhetően ezeket tükrözik. Dér (2009) is rámutat, hogy a diskurzusjelölők textuális-diszkurzív és interperszonális-interakciós funkcióval is rendelkeznek, és ezek nem diszkrét funkciók, nem különülnek el egymástól élesen.

A témával foglalkozó szakirodalomban három fő megközelítéssel találkozhatunk: a diskurzusközpontú, a pragmatikai és a metanyelvi megközelítéssel.

Schiffrin (1987) megközelítésére a diskurzuselemzés, a szociolingvisztika és a variációs nyelvészet hatott leginkább. Fontos állítása, hogy a diskurzusjelölők megjelenését a diskurzusban legalább annyira befolyásolja az adott emberi interakció és annak kontextusa, mint a nyelvi tudás. Schiffrin kötőszavakat, beékelődő szavakat, határozószókat és lexikalizálódott szavakat vesz ide. Szerinte a diskurzusjelölők öt síkon működhetnek: a részvételi keretrendszer, az információs állapot, a fogalmi struktúra, a nyelvi cselekvések struktúrája és a nyelvi cserék (pl. társalgási fordulók szervezése) síkján. Minden diskurzusjelölőnek van egy elsődleges síkja, amellyel a fő funkciója kapcsolatos, de általában egyszerre több szinten is működnek.

Fraser (1990) megközelítése elsősorban pragmatikainak mondható. A pragmatikai jelölő terminust használja, és fő funkciójuknak a szövegegységek jelentéseinek összekapcsolását tekinti. Eleinte három típusba sorolja őket (alapvető, kiegészítő, párhuzamos), ezt később (Fraser 2009) kiegészíti egy negyedikkel, a diskurzuskezelő pragmatikai jelölők típusával. Diskurzusjelölőnek a kiegészítő pragmatikai jelölők egy altípusát nevezi, amelyek azt mutatják meg, hogy az újabb szövegegység tartalma az előzőt értelmileg hogyan egészíti ki, milyen viszonyban kapcsolódik hozzá. Képlete: S1. DM S2, ahol a DM-mel jelölt diskurzusjelölő az S2 szövegegység részeként azt az S1 megelőző szövegegységhez (tipikusan mondathoz) kapcsolja. Magyarázattát kiegészíti néhány megjegyzéssel: a diskurzusjelölő nem biztos, hogy az S2 elején van, valahol a belsejében is lehet; nem biztos, hogy testes formában van jelen; illetve az S1 egység nem biztos, hogy a szöveg korábbi részében található, lehet a diskurzus kontextusában is. Maschler és Schiffrin (2015) megjegyzik, hogy Fraser megközelítésének van egy hátránya. Egy adott diskurzusjelölő egyes funkcióit, pragmatikai jelentéseit egymástól élesen elválasztott kategóriákba sorolja, pedig ezek egymástól nem függetlenek,

sokszor egyik a másiktól alakul ki. Fraser (1990) szerint ha egy elem a diskurzus egy pontján diskurzusjelölőként funkcionál, akkor ott ez a kizárólagos funkciója, Schiffrin (1987, Maschler–Schiffrin 2015) szerint viszont nem zárható ki, hogy azon a ponton a szemantikai-fogalmi jelentéshez is hozzájárul.

Maschler (1994, 2009, Maschler–Schiffrin 2015) az interakciós nyelvészet nézőpontjával és eszközeivel közelíti meg a fogalmat. Schiffrinnel ellentétben csak három működési síkot sorol fel: a szöveg, a személyközi kapcsolatok és a kognitív folyamatok szintjeit; bár abban egyetért vele, hogy egy diskurzusjelölő ezek közül egyszerre többön is működhet. Számos olyan megállapítást is tesz, ami a korábbi megközelítésekhez képest (pl. Schiffrin vagy Fraser megközelítése) újdonságot jelent. Maschler a diskurzusjelölőket minden esetben metanyelvi eszköznek tekinti, és elsődlegesnek tekinti a metanyelvi funkciót. Figyelemreméltó az a megállapítása, hogy a diskurzusjelölők igenis tekinthetők önálló szintaktikai kategóriának, mivel sokszínűségük ellenére rendelkeznek azokkal a disztribúciós, funkcionális és strukturális tulajdonságokkal, amelyek révén egy kategóriába sorolhatók, és megkülönböztethetők más szófajoktól vagy szintaktikai kategóriáktól. Végül, bár Schiffrin (1987) is utal rá, hogy prozodiájuk változatos, Maschler (2009, Maschler–Schiffrin 2015) mutat rá, hogy jellegzetes prozódiai szerkezetet alakítanak ki maguk körül, melynek prozódiai tulajdonságai korrelációt mutatnak a diskurzusjelölő adott előfordulásának funkciójával. A fentiek alapján áll össze definíciója: a diskurzusjelölő olyan diskurzuselem, ami szemantikailag az adott megnyilatkozás metanyelvi értelmezését mutatja, strukturálisan pedig az adott intonációs egység elején áll. Ez Maschlernél a prototipikus diskurzusjelölőre vonatkozik, a kategória (és az alkategóriák) határai nem élesek.

A *na* korábbi meghatározásai a magyar szótárirodalomban

A szó a magyar szótárirodalomban többnyire nem szerepel. Czuczor Gergely és Fogarasi János szótárában (1867) nem találjuk meg. A Magyar értelmező kéziszótár (Pusztai et al. 2009) bizalmasnak, kevésbé udvarias használatnak tartja a szót, és a *no* címszóhoz irányít. A Magyar szinonimaszótár (O. Nagy–Ruzsiczky 2006) szintén a *no*-t tartja a *na* szinonimájának. Bár ennek vizsgálata túlnőne ennek a tanulmánynak a keretein, feltételezhető, hogy a *no* és a *na* funkciói, pragmatikai jelentései nem egyeznek meg, nem lehet őket ekvivalensnek tekinteni. A magyar nyelv nagyszótára (Ittész 2011) munkálatai még tartanak, az n-nel kezdődő szavakat tartalmazó kötet egyelőre nem készült el. A WikiSzótár.hu szerint a *na* „lelki hozzáállást fejez ki annak kifejezésére, hogy az eddigi közlést, tevékenységet lezártuk, és egy új dologba kezdünk.” A szó eredeteként szintén a *no* szót adja meg.

Az egyetlen szótár, amelyikben részletes meghatározást találunk a tárgyalt kifejezésről, az A magyar nyelv értelmező szótára (Bárczi–Országh 1961), amely szófajilag a mondatszók közé sorolja. Összesen kilenc fő jelentést ad meg, de az első jelentéshez tizenegy, a harmadikhoz pedig már tizenhét

aljelentés tartozik, így széles és árnyalt képet kapunk a kifejezés használatáról. Az egyes jelentések meghatározásánál elsősorban arra koncentrálok, hogy milyen érzelmet fejez ki, de igen megfontolt elemzésnek tekinthető, hogy felismerték bevezető szó jellegét („csalódottság, lehangoltság, elkeseredés bevezetésére”, „a közelben levő v. jelen levő személyre, tárgyra mutató bevezetésére”, „búcsúzó formula bevezetésére” stb.). Ez a diskurzusjelölők egyik lehetséges funkciója (lásd Schiffrin (1987) információs struktúra síkját, vagy Maschler (1994, 2009) szövegszintű síkját), de itt nem csupán bevezetésről van szó: a kifejezés az utána következőket nemcsak bevezeti, hanem a korábbiakhoz kapcsolja valamilyen értelemben (lásd a jelen tanulmányban az erre vonatkozó példákat a *na* I. funkciójánál). A szótár a stílusréteg meghatározása szempontjából sem mindig pontos. A *na meg* kifejezést népiesnek minősíti, ám a mai nyelvvezetben is használatos, még a közösségi oldalakon is előfordul, amint ezt a *na* későbbiekben listázott funkcióinál, pontosabban az I. funkcióinál láthatjuk a (27)-es és (28)-as példában. A szótár *na* szócikkének teljes elemzése meghaladná e tanulmány kereteit, de a fenti példákból látható, hogy ez a szócikk újragondolásra szorul.

Diakrón vizsgálat

17. és 18. század

Az ó- és középmagyar kor nem hivatalos nyelvhasználatának a lehetőségekhez képest jó forrása a Történeti Magánéleti Korpusz (Dömötör et al. 2017, Novák et al. 2018), mely 1772 előtti peres eljárások (főképp boszorkányperek) jegyzőkönyveiből és magánlevelekből épül fel. A források jellege miatt némely szöveg töredékes, néhol mondatok és szövegegységek részei is hiányoznak. A *na* kifejezésre öt olyan találatot kapunk, amely vélhetően nem csak szótöredék, hanem valóban a *na* kifejezés. Mind az öt boszorkányperek jegyzőkönyveiből, pontosabban lejegyzett tanúvallomásokból származik. Ez alapján feltételezhetjük, hogy a *na* a szóbeli nyelvhasználatnak a 17. században már része lehetett. Ebből a századból egyetlen példát találunk, egy 1631-es jegyzőkönyvből. Az idézett mondat sajnos hézagosan maradt fent, a mondat végét nem ismerjük. (A továbbiakban az ebből a korpuszból származó példák eredeti, és a korpusz készítői által normalizált verzióját is megadom.)

- (1) *12. Tanu beke miklos annorum circiter 26 estendő taiban leuö m. e. es hiti utan [...] hogj halota az biro hazanal. hogi na ianos nezol [...]*
12. tanú: Beke Miklós annorum circiter 26 esztendő tájban levő megesküdüött, és hite után [...], hogj hallotta a bírö házánál, hogj na, János, nézel [...]

Az (1) példa nemcsak azért érdekes, mert a legkorábbi példa a tárgyalt korpuszokból. Olyan funkcióban láthatjuk itt a tárgyalt szót, amelyhez legközelebb a magyar nyelv értelmező szótárában a harmadik jelentés („érzelmi mondatok kifejező, színező szavaként”) tizenhetedik (utolsónak listázott)

aljelentése áll legközelebb: „párbeszédet kezdő hangulatkeltő szóként, bizalmas beszédben.” Csakhogy a fenti példában a tanú nem maga kezd párbeszédet, hanem idéz valakit. A diskurzusjelölők egyik lehetséges funkciója a diskurzusban a szövegszintek közötti váltás jelzése, így pl. az idézés kezdetének jelölése. (Lásd pl. az *ügymond* idézetkezdet-jelölő szerepéről Dömötör (2008), ezt a kifejezést szintén ebben a funkcióban használták először, legalábbis a fennmaradt források alapján.)

A másik négy, a korpuszból származó példa mindegyike a 18. századból való. A (2) példa a legkorábbi a négyből, 1715-ös; a (3) példa pedig időben a legkésőbbi, 1751-ből való. Figyeljük meg, hogy a *na* mind a két esetben a fentihez hasonló idézetjelölői funkcióban áll. (A maradék két, itt nem idézett példában is ugyanez a funkció figyelhető meg!)

- (2) *Mikor az Ura meg jöt mondottam na Ilona Asszony bizony meg eölly az Urad ha meg mondgyak neki*
Mikor az ura megjött, mondtam: „Na, Ilona asszony, bizony megöl az urad, ha megmondják neki.
- (3) *az melyre Bencsáne mondotta na látom hogy csak te ölsz meg*
Amelyre Bencsáné mondta: „Na látom, hogy csak te ölsz meg!”

A források jellege alapján arra is következtethetünk, hogy a *na* ekkor kizárólag beszélnyelvi fordulat lehetett. A beszélők valahogy jelezni szerették volna, hogy idézet következik, de szóban írásjel nem áll rendelkezésre, ezért ezzel a szóval jelölték. (Írásban ez külön diskurzusjelölő nélkül megoldható idézőjellel, de a tárgyalt korszakban az emberek többsége nem tudott írni, így feltételezhetően a boszorkányperek idézett tanúi sem.)

A Magyar Történeti Szövegtár (Csengery 2006) az újmagyar kor kezdetétől (1772-től) tartalmaz szövegeket, a továbbiakban a példák ebből a korpuszból származnak. A 18. századi példák szinte mindegyike színművekben található, ami szintén a beszélt nyelv fordulataként mutatja a szót. Az egyik kivétel egy naplóból származik, ahol szintén idézet kezdetének jelölésére használják; a másik, a század végéről való viszont sajtócikkből, és az első példa a *na* kapcsolóelemkénti használatára, ahol a közlés egy pontjához, tartalmi eleméhez kapcsolja az utána következőket:

- (4) *Meg akarnátok e' Ti azt engedni, hogy a' mi országunknak Constitutziója fel-forgattódyék? a-vagy inkább annak védelmezésire nem ragadnátok e' fegyvert? Na, láttjátok, éppen azt akarta a' vádoltatot fzemélly a' Constitutzió ellen el-követni, a' mit Ti, annak védelmezésire, tselekedni kéfztek volnátok .*

19. század

A 19. századi források többnyire szintén színművek, a század második felében pedig egyre több egyéb műfajú irodalmi mű található, az ezekben szereplő párbeszédekből származnak a példák. A korábbi századokban a szinte

kizárólagos idézetkezdő-jelölő funkció teljesen háttérbe szorul, a példák nagyon kis hányada ilyen:

- (5) *De le kell írnom, mert hallottam, a mint Bartal György, a ki a hangadó lett, mondá: „na csakhogy kézre kerítettett” s utána hangoztatták nyomorúltan a többiek is.*

A *na* kapcsoló funkciója viszont igen erőteljesen jelenik meg. Az alábbi példában vélemény, értékítélet kapcsolását láthatjuk.

- (6) *Ez valóságos rezes, vagy talán annál is erősebb. Na ebből egy pohárka fölér egy félkupával a Piskótiné ángyoméból!*

A század közepe táján jelenik meg a *na* bizonyos típusú beszédteketeit jelző funkciója, az alábbiakban például javaslat / ajánlat / felszólítás elején áll.

- (7) *Na hát ülj fel édes követtárs az én szekerekre Nagy-Sinkig, tudom te sem mész már ma odább.*

Mivel a korpuszokban a tárgyalt szót többnyire indulatszóként azonosítják (lásd a szinkrón korpuszvizsgálatnál), meglepő lehet, hogy az egyértelműen expresszív, érzelmkifejező használat igen ritka.

- (8) *Na! csak hogy meg van, Átkozott terhes foglalkozás.*

A 20. század első fele

A 20. század legelejéről származik az alábbi példa. Érdekessége, hogy az idézetjelölő funkció továbbélését mutatja, bár a *na* összes használatának nagyon kis százaléka lehetett ilyen. Ráadásul itt a beszédteketeit jelölő funkció is láthatjuk megjelenni, így az idézetjelölő funkció nem kizárólagos.

- (9) *Majd megint sógoromhoz fordul, s kezdte ismét a többi pénzért zaklatni, mire én, hogy figyelmét sógoromtól elvonjam, azt mondtam neki: – Na jöjjön csak, én is odaadom a pénzem, mely nem sok ugyan, de annyival is többje lesz.*

A szó önállóan való használatára is látunk példát. Itt egymagában szolgál beszédteketeitként, illetve társalgásszervező eszközként. A beszélő ezzel az egyetlen szóval jelzi, hogy a csatorna él, figyel, és a beszédjog újra a másiké, azaz Jóska kezdhet új fordulót.

- (10) *Jóska: (utánakiált): Manczi ! // Manczi: (visszajön): Na.*

Ez a *na* funkcióinak erős bővülését mutatja. Az alábbi példában önállóan állva, emocionális funkcióban, valamint vélemény, értékítélet, összefoglalás bevezetőjeként is láthatjuk.

- (11) *Bíró: Akkor én vagyok! Na. Püff neki. Mír nem fogtátok itt az ebugattát, hogy ki ne kürtölje legalább hónapig. Jóska: Ídesanyám lebecsmelte, hogy rossz a nótája, oszt a félkótyó csak megmírgeskedett, itt hagyott. Bíró: Na. Ez az asszonysegítség. Két kézzel keservesen megfosztja a talut, oszt egy szájjal mind elfújja: fi! vót -- nincs.*

Figyelemreméltó az alábbi, 1935-ből származó példa is. Mint megfigyelhető, a *na* kapcsolóelemként nemcsak szubjektív tartalom bevezetésére, kapcsolására használatos, hanem szóbeli narratív szövegben a szubjektív kitérő (vélemény, a történetekkel kapcsolatos hiedelem) után a narratívához való visszatérést is jelezheti.

(12) *Az én társam, Soma, jól tudta, ki volt a gyilkos. Mert a Soma hálókamrájában dugta el a dinamitot, amivel a felőrt felrobbantotta az a bányász. Úgy az! Na és Soma macája, egy bányászasszony kileste, amint a gyilkos Somával sugdolózott a dinamitról. Így aztán szökni kellett nekünk abból a finom helyből.*

Az emocionális funkció az összes használatnak továbbra is csak egy kis részét teszi ki, és az adott előfordulásnak többnyire nem az egyetlen funkciója. Az alábbi példában az utána következő mondatban szereplő (szubjektív) állításnak az előző beszélő által mondottakhoz való kapcsolását is elvégzi.

(13) *Boronkay: Na nem! A maga-? Erőltetetten nevet. Magának nincs is férje. Özvegy asszony... A Vig özvegy! ... // Juci: Na hallja! Maga nem is tudja, ki vagyok.*

A *na* korpuszalapú vizsgálata szinkrón, illetve újmagyar korpuszokon

A Magyar Nemzeti Szövegtár (Oravecz et al. 2014) a magyar nyelvet hivatott reprezentálni, jelenlegi verziója már több mint egymilliárd szövegszót tartalmaz. Az 1. ábrán láthatjuk azt, hogy készítői milyen szófajkódokkal jelölték a *na* előfordulásait. Megjegyzendő, hogy a korpuszok annotációiban a szófaj fogalma nem azonos a grammatikában alkalmazottal. A korpusznyelvészetben szófajkódok szélesebb skáláját alkalmazzák abból a célból, hogy az adott elem nyelvtani vagy egyéb funkciója minél alaposabban azonosítható legyen. Ezen felül cél az is, hogy minden elem (token) azonosítva legyen, és kategóriába tudják sorolni. Így a tárgyalt korpuszban „szófaj” pl. a központozás vagy a szimbólum (szmájli) is.

A tárgyalt szó döntő többségében indulatszóként került azonosításra (ISZ). Előfordul azonban mint magyar elemzésből kihagyott idegen nyelvű szó (SKIP) és mint alanyesetű főnév (FN.NOM) is. Utóbbiak többsége téves azonosítás, pl. az alábbi példában alanyesetű főnévnek jelölték.

(14) *Na de félretéve a tréfát, nemcsak a lányok, hanem az emberek többsége magasabbra nőtt, mint apáik, nagyapáik.*

De ilyen alanyesetű főnévnek jelölték olyan mondatokban is, melyekben hiányoztak az ékezetek (internetről származó példák). Vélhetően az elemzőszoftver ezért nem tudta a mondat összetevőit pontosan meghatározni és helyesen címkézni. Előfordul a nátrium vegyjeleként, illetve kínai származású személy neveként is. Többségében azonban a *na* diskurzusjelölő téves címkézéséről van szó. Ezeket a példákat nem szerettem volna kihagyni a további

elemzésekből, és mivel a 64 példa közt található valódi főnevek nem torzítják jelentősen a 241.477 példát, ezért ezeket meghagytam a mintában. A 15.998 db idegen nyelvű szónak címkézett előfordulásban azonban nagy számban vannak tényleges idegen nyelvű mondatok, ezért ezeket negatív szűréssel eltávolítottam, a továbbiakban tehát a fennmaradó 225.479 találat alapján történik az elemzés.

msd	Freq	
ISZ	225415	
SKIP	15998	
FN.NOM	64	

1. ábra: A *na* szófaji címkéi a Magyar Nemzeti Szövegtárban (Oravecz et al. 2014)

A 2. ábrán láthatjuk a *na* szónak a Magyar Nemzeti Szövegtár (Oravecz et al. 2014) regiszter szerinti alkorpuszaiban való előfordulását. Az alkorpuszok (eltérő méretük miatt) nem a találatok száma, hanem a *na* relatív gyakorisága (Rel[%]) szerint vannak rendezve, azaz aszerint, hogy arányaiban mennyire jellemző rájuk ez a szó. Korunkra jellemző adat, hogy az interneten megjelenő, személyes jellegű szövegekben (fórumbejegyzések, közösségi oldalak) ugyanúgy gyakori elem a *na*, mint a beszélt nyelvi példákban. Ezekben a felhasználók nagyszámú beszélt nyelvi fordulatot használnak. Érdekes adat a *na* relatíve kiemelkedő gyakorisága fórumbejegyzésekben. Ez magyarázható azzal, hogy ezeken a felületeken a felhasználók sokszor komolyabb témákkal kapcsolatban is megnyilvánulnak (politikai, társadalmi, szakmai, tudományos stb. témák), emiatt összetettebb és hosszabb diskurzusokban fejezik ki magukat, ezekben pedig a diskurzus egyes részei közötti kapcsolatok erősebb jelzést kívánnak meg.

doc.style	Freq	Rel [%]	
személyes-fórum	52562	1042.3	
beszéltnyelvi	25321	552.3	
személyes-közösségi	98788	439.8	
sajtó	16337	51.3	
szépirodalom	26144	21.3	
tudományos	3657	19.5	
hivatalos	2670	13.4	

2. ábra: A *na* megoszlása a Magyar Nemzeti Szövegtár (Oravecz et al. 2014) alkorpuszaiban

Gyakran használt korpuszszó adott szó vagy kifejezés kollokációjainak, azaz a keresett kifejezés környezetében jellemzően (statisztikai eljárások szerint szignifikánsan) előforduló szavak, jellemző szomszédok vizsgálata. (A korpuszszóvizsgálathoz lásd pl. McEnery–Hardie 2012.) A *na* eseté-

ben sok tanulsággal szolgál jellemző „jobbszomszédainak” megkeresése. A 3. ábrán láthatjuk a leggyakoribb jobbszomszédokat a Magyar Történeti Szövegtárban, a 4. ábrán pedig a Magyar Nemzeti Szövegtárban. Az 5. és 6. ábrán a szó kollokátjai találhatóak a két korpuszból, mindkét esetben ötsugarú körrel dolgozva (vagyis minden szópéldány előtti és utána lévő öt-öt szót tekintettem a környezetének), és a találatokat T-érték szerint rendezve. Mind a négy ábrán az első tizenöt találat szerepel.

<u>word</u>	<u>Freq</u>
,	1767
és	220
de	158
.	148
jó	144
!	141
most	92
látod	72
?	66
hát	62
ja	49
mi	45
látja	43
igen	43
persze	40

3. ábra: A *na* jellemző jobbszomszédai a Magyar Történeti Szövegtárban (Csengery 2006)

<u>word</u>	<u>Freq</u>
,	49966
most	20893
de	13790
jó	10213
és	7776
meg	6830
ez	6456
akkor	4695
nem	3681
mindegy	3671
.	3039
!	2767
az	2681
igen	2576
persze	2492

4. ábra: A *na* jellemző jobbszomszédai a Magyar Nemzeti Szövegtárban (Oravecz et al. 2014)

	Freq	T-score	MI	logDice
.	3021	50.494	3.620	5.542
,	3106	48.588	2.964	4.887
-	1485	37.336	5.005	6.915
!	866	28.738	5.415	7.305
a	1226	28.415	2.408	4.329
:	781	26.780	4.583	6.486
?	734	26.388	5.266	7.154
az	533	19.561	2.711	4.627
nem	445	19.181	3.462	5.370
és	412	17.278	2.749	4.662
is	340	16.413	3.186	5.092
most	272	16.201	5.822	7.607
meg	263	15.241	4.054	5.935
de	256	15.194	4.312	6.183
ez	246	15.084	4.708	6.559

5. ábra: A *na* jellemző kollokációjai a Magyar Történelmi Szövegtárban (Csengery 2006)

	Freq	T-score	MI	logDice
,	130204	314.122	2.949	5.505
.	112977	307.705	3.564	6.117
a	78762	234.239	2.596	5.151
!	32452	175.221	5.193	7.688
most	30997	174.804	7.131	9.448
?	27965	162.985	5.301	7.780
az	34087	158.801	2.838	5.385
nem	28567	157.154	3.833	6.363
-	27015	152.563	3.800	6.329
...	22707	148.013	5.816	8.237
:	24390	145.059	3.813	6.339
ez	21200	142.281	5.454	7.897
is	23947	141.147	3.508	6.040
de	21158	140.819	4.971	7.446
hogy	21156	127.805	3.043	5.580

6. ábra: A *na* jellemző kollokációjai a Magyar Nemzeti Szövegtárban (Oravecz et al. 2014)

Mind a két korpusz esetében kiemelkedően a leggyakoribb jobbszomszéd a vessző, a listákban pedig további írásjeleket is találunk. Ebből jól látszik, hogy a tárgyalt szó szintaktikailag elkülönülő kifejezés, amely a diskurzusjelölő státusz egyik feltétele (Schirm 2009). Kiemelkedően gyakran áll önálló mondatként vagy tagmondatként. Utóbbi esetben gyakran az első tagmondat, tehát az adott diskurzusegységet bevezeti, illetve feltételezhetően az előzőhöz kapcsolja valamilyen értelemben. Ezen felül, úgy tűnik, összetett kifejezést, diskurzusjelölőt is alkot (*na és*, *na de*, *na most* stb.). A *na most* használatának elterjedése különösen szembevetendő, a szinkrón korpuszban a *most* már a

második leggyakoribb jobbszomszéd. Megfigyelhető azoknak a kifejezéseknek az előfordulása is, amelyek elsősorban expresszív, interperszonális funkcióval bírnak: *na jó, na mindegy, na látod/látja, na persze* stb.

A *na* mint diskurzusjelölő funkciói véletlenszerű szinkrón mintán vizsgálva

A *na* jelenkori használatával kapcsolatos funkciókat a következőképpen vizsgáltam. A Magyar Nemzeti Szövegtárban (Oravecz et al. 2014) található előfordulásoknak a fentebb említett módon 225.479 példára szűkített gyűjteményét vettem alapul. Ebből a találati listából lekértem 100 darab véletlenszerű példát, és ezeket osztályoztam típusokba. Az alábbiakban felsorolt funkciók mindegyikére hozok példát a vizsgálati anyagból. Valamennyi példa az eredeti írásmódjával szerepel.

I. Kapcsolóelemként: logikai-kognitív kapcsolat jelzése a diskurzus egységei között:

- kapcsolódási pont jelzése (pontosan mihez kapcsolódik az újabb megnyilatkozás):
 - (15) *Gyurcsány is hazudott („hazugságbeszéd” – erről szól a link) és orbán is hazudik – erről szól a poszt. Na, innen indul a mondatom: „Hazugság és hazugság között nem azonos”. Ennyi.*
 - (16) *Na, ekkor gondoltam, hogy ez bizony már tébolyda, azonnal földhöz vágom...*
 - (17) *Na, de vissza térve a blogra a következő részt, majd csak azután jön, hogy 6 komi össze jött.:)*
 - (18) *Szóvala keverőgép na azza baj volt mer a Kucberger aszonta hogyv ketőhuszas de hármonyócvannal kelet végül de ahoz le kelet vágni az oszloprol egy fázis még hozá de megoldotam.*
- következmény, ok-okozati kapcsolat:
 - (19) *Na el lehet képzelni mi jön ki az uniformizált szerep csoportosulásából: agyrém.*
 - (20) *na akkor a minimum, h ezt a gyökeret kirúgják*
 - (21) *Na így keletkeznek a gyilkolós részek a Guardian-bexDDD*
- (valamilyen értelemben vett) ellentét:
 - (22) *Azért mert ma Magyarországon akinek a mozgó tőkéje van azok tudják, hogy Magyarországon ma 10-15 s százalékos hasznót tudnak vagy tőzsdén, vagy az államkincstár jetgyekkel befektetve hozamot elérni. Na a termőfölddel azzal 8-szoros, hasznót tudnak elérni minimum, és akkor még Angliában 40-szeres a termőföld ára.*
 - (23) *En minden szállast így foglaltam! Hatalmas a választék minden arkategoriában, na persze mi az olcsobbakat kerestük.*
 - (24) *SebastiAn a Justice-féle francia elektróban nyomul, sőt a (valaha szebb napokat látott) irányzat világsztárjaihoz hasonlóan ő is ezernyi*

apró hangmintából rakja össze zenéjét. Na nem mintha ez az agyament bulizás közben annyira számítana, inkább lemezen.

(25) Mondjuk ha ezeket az órákat össze adom és havi szinten nézem akkor megduplázná a számlám összegét. Na de természetesen ennyit megér nekem az egészségem!

- pontosítás:

(26) Ma nőnapot tartunk az ajánlóban, hiszen mind a három film, amit javallunk, erős női főszereplővel bír. Na jó csak kettő.

- felsorolásnál további elemek hozzáadása, kiegészítés:

(27) A temerini tökfesztivál idén is bizonyította: kellő néprajzi ismerettel és némi fantáziával, na meg persze sok-sok bátorsággal szinte bármilyen étel elkészíthető a zöldségek óriásából.

(28) egyedül Batánovics Lili tetszett, na meg a ByTheWay és Csordás Ákos:)

II. A korábbiakhoz szubjektív tartalom (összefoglalás, vélemény stb.) csatolása (nem feltétlenül a beszélő sajátjáé, lásd (37)-es példa):

- összefoglaló vélemény bevezetése:

(29) Na ugye, hogy nem így van.

(30) namármost Woody Allan bemutatja azt hogy milyen is a nagyvárosi ember igazából, mennyire beteg, mennyire neurotikus, és mennyire tud ezzel együtt élni na az alényeg, hogy nállam o. k. a csávó

(31) Na, ebből sem lesz kormányfikázós topic.:))

(32) Nem tudom elképzelni, hogy Anonymus és Kézai, akik 200-250 év távlatából nem látták és tudták hitelesebbnek a történeteket, mint például a ma élő „krónikások”, azzal együtt, hogy bizony ők is tévedhettek! Na de egyszerre ketten is!?

(33) De tavaly, amikor már a 354. tanár adott le minket(németből)akkor beugrott a könyvtárosnéni (vmi Zsuzsanna, akiről beszéltek) na az is jó volt..

(34) Földönkívüliek? Itt? Na, szép...

- a másik félről, vagy az általa mondottakról való vélemény bevezetése:

(35) Na szép vagy, mondhatom.:) És még én vagyok a barátságatlan...?!?!?;:))))

(36) Az első nagy szemét ember, aki Brüsszelben feljelentette a hazáját, és kérte a támogatások befagyasztását a mocskos orbán volt. Na ennek nyalod a seggét.

- más véleményének bevezetése:

(37) Na, de minden esetre a Telekom szerint ez normális dolog teljes mértékben.

- egyetértés bevezetése:

(38) – Gyönyörű ez a hintó. – Na ja.

III. Bizonyos beszédtek (felszólítás, javaslat, kérdés, verbális agresszió stb.) bevezetése, kezdésének jelzése:

- a beszélő önmagára vonatkozó felszólítása, cselekvésindítás (a (40) példában önjavításra vonatkozik):
(39) *Jó reggelt **na** indulás a melloba:*
(40) ***Na** meg egyszer:)))) A kedvenc (underground:))) kepregenyem*
- közös tevékenységre való felszólítás, illetve a közös figyelem irányítása:
(41) ***Na**, gyerünk, Mari... Felsúroljuk...*
(42) ***Na** de nézzük ezt a videót!*
- kérdés bevezetése, válaszadásra való felszólítás, kérdéssel való felszólítás
(43) ***Na**, mennyit ad érte? - kérdezi a piacon a síruhába, vastag sapkába öltözött asszonyság, orrom elé tartva a melegítőt.*
(44) ***Na**, mikorra készül el az újabb gazdasági megszigorító csomag? - kérdezte a minap tőlem egy Budapesten dolgozó nyugati diplomata.*
(45) ***Na**, mi az, te még nem vetköztél le?*
- homlokzatsértő felszólítás, verbális támadás bevezetése:
(46) ***Na** tunes a picsaba, amig finomvagyok meg udvarias. Te faszfej.*

IV. Érzelem kifejezése, expresszív, emocionális funkció

- nyomatékosítás:
(47) *Nem mondanam, **na** ...*
- indulat kifejezése:
(48) *Éppen vitatkoztunk, mikor Bartusek odafutott, és végtelen kíváncsisággal körülszaglászott bennünket. – **Na**, az anyád! – mondtam, és egy félős lábmozdulattal próbáltam elkergetni.*
(49) ***na** tessék most meg már kikapcsolják a kimenőm! gusztustalan amit mostanában csinálnak...*

V. A társalgás és a fordulók szervezése (lásd még a (10)-es példát fentebb):

(50) – *Mi lenne az az öt könyv és az az öt zenemű, amit elvinnél magaddal arra a bizonyos lakatlan szigetre? – **Na** várjál... Öt könyv...*

A fentiekhez célszerű néhány megjegyzést fűzni. Természetesen számos példa több funkcióban, több szinten is működik egyszerre. Például a (16)-os és a (46)-os példának érzelemkifejező funkciója is van, a (48)-as pedig beszédtek is jelez. A fenti osztályozásban a II. funkció tekinthető teljes egészében az I. altípusának. Amiatt vettem külön, hogy az I-essel ellentétben igen sok esetben nemcsak kapcsolódás jelzéséről, hanem a diskurzussíkok közti váltásról van szó, például narratívából szubjektív értékelésbe való váltásról (vagy akár ennek ellenkezőjéről, lásd a (12)-es példát).

A fenti példákban (valamint az itt nem szereplő többi példában az elemzett százból) idézetjelölő funkciót már nem találunk. Bár ennek vizsgálatához szükséges lehet a korpusz anyagának jóval nagyobb mintán való vizsgálata, a fentiek alapján úgy tűnik, ez a funkciója a 20. század első felére megszűnt.

A *na* mint diskurzuszjelölő – összefoglalás

A *na* használatára már a 17. századi forrásokban is találunk példát. A közelmúltig szinte kizárólag a beszélt nyelvre jellemző fordulat lehetett: szóbeli közlések lejegyzett verzióiban, szóbeli előadásra szánt szövegekben (színdarabok), illetve irodalmi művekben szereplő párbeszédekben fordul elő. Fokozatosan jelenik meg a személyes jellegű írott szövegekben (napló, személyes hangvételű és konkrét célközönséghez szóló publicisztika stb.), ma pedig az interneten keresztül zajló kommunikáció szerves része.

Funkciója eredetileg a diskurzusz síkjai közötti váltás, azon belül az idézet kezdetének jelzése lehetett. Ez a funkciója fokozatosan szorult vissza, valószínűleg a 20. század elejére tűnt el véglegesen.

A 18. és 19. század fordulója környékén jelent meg a kapcsoló, illetve kapcsolódási pontot jelző funkciója, amely napjainkig a legfőbb funkciónak tűnik. A témánk szempontjából rendkívül fontos hangsúlyozni, hogy ez a kapcsolóelem funkció nem csupán szövegszinten érvényesül, hanem a beszélőnek/íróknak a diskurzuszban megjelenített kognitív tartalmai közötti kapcsolódási pontjait jelzi a befogadó számára.

A 19. század közepén jelenik meg a funkciók között bizonyos beszédtek jelzése, bevezetése; illetve (az idézet kezdetének jelzésén túl) egy másik funkció a diskurzusz síkjai közötti váltás jelzésével kapcsolatban: szubjektív tartalom, pl. vélemény, összefoglalás jelzése. A 20. század első felében ennek az ellentétére is látunk példát: a szubjektív tartalom után a narratívához való visszatérést jelzi a *na* szó.

Az expresszív, érzelmkifejező, emocionális funkció szintén jelentős, de közel sem olyan mértékben, mint ezt a korábbi összefoglalók, szótári szócikkek alapján gondolhatnánk. Az összes használatnak csak egy kis része ilyen.

A legkésőbbi (a 20. század elején megjelent), és a jelenkori nyelvhasználatban legritkább, de létező funkció a társalgás, a fordulók szervezésével, a beszédjog megtartásával vagy a másiknak való átadásával, a csatorna fennállásának jelzésével kapcsolatos.

A fenti funkciók nem kizárólagosak, a *na* egy adott használata egyszerre több funkciót is betölthet. A fenti funkciók Schiffrin (1987) síkjai (részvételi keretrendszer, információs állapot, fogalmi struktúra, nyelvi cselekvések struktúrája, nyelvi cserék) és Maschler síkjai (szövegsík, személyközi kapcsolatok, kognitív folyamatok) közül valamennyit érinti. Nem találni példát olyan használatra, amelynek ne lenne valamilyen diskurzuszjelölői funkciója. A *na* az egyik legtöbb féle célból és funkcióban alkalmazott diskurzuszjelölő, amely méltó a további vizsgálódásokra.

Kitekintés

A pontosabb kép kialakításához célszerűnek tűnik újabb korpuszok és korpuszeszközök bevonása. Árnyalhatja a képet a mára igen jelentős méretűvé nőtt magyar netkorpuszok, pl. a másfél milliárd szövegszavas Magyar

Webkorpusz (Halácsy et al. 2004., Kornai et al. 2006) bevonása. Ezek a korpuszok nagy mennyiségű adatot tartalmaznak a weblapok, közösségi oldalak, fórumok, kommentszekciók, blogok stb. nyelvhasználatából. További érdekes kérdés az, hogy a *na* és a hozzá hasonló diskurzusjelölők mikor jelennek meg a gyermeki nyelvhasználatban, ezt a magyar gyermeknyelvi korpuszokon lehet ellenőrizni. Az annotált korpuszok további tanulsággal szolgálhatnak: milyen jellegű és szófajú elemek, illetve ezeknek milyen kombinációi fordulnak elő a *na* közelében? Ha megnézzük, hogy milyen más kifejezések környezete hasonló ehhez, arra is választ kaphatunk, hogy melyek a *na*-hoz leginkább hasonló kifejezések.

A fentiekhez kapcsolódó téma a *na* szót tartalmazó leggyakoribb kifejezések, mint pl. a *na és*, *na de* vagy a *na most* vizsgálata. Milyen plusz funkciói lehetnek ezeknek a *na* kifejezéshez képest? Van-e olyan funkció, amellyel a *na* önmagában állva rendelkezik, de ezek a kétszavas kifejezések már nem, és fordítva?

Bizonyos szempontból a *na most* vizsgálata tűnik a legérdekesebbnek. Mint fentebb láttuk, a *na* egyik legfontosabb funkciója a diskurzusban a kapcsolódási pontok jelzése. A *most* szó is sokszor bír hasonló diskurzusjelölői funkcióval, nem mindig időhatározóként van jelen. Erre jó példa a Monty Python Repülő Cirkusza szállóigévé vált mondata: „*And now for something completely different...*” („*És most valami egészen más...*”) (MacNaughton 1969). Feltételezhető, hogy a két hasonló funkciójú elem egymás mellé kerülése nem fölösleges szószaporítás, hanem a *na most* szókombináció valamilyen plusz funkcióval bír. Hasonlóan a *de viszont* esetéhez, amelyről Schirm Anita (2014) mutatta meg, hogy egyrészt a két elem funkciója nem egyezik meg teljesen, másrészt így egy kifejezésként olyan funkciói vannak, melyekkel külön-külön sem a *de*, sem a *viszont* nem rendelkezik. A *na most* vizsgálatával tehát a *na* diskurzusjelölő további funkcióira derülhet fény.

Irodalom

- Bárczi G. és Országh L. (1961) *A magyar nyelv értelmező szótára. V. kötet: Mo–S.* Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/n-40903/na-4090F/>. (Letöltés ideje: 2021. 04. 05.)
- Czuczor G. és Fogarasi J. 1867. *A magyar nyelv szótára.* Negyedik kötet. Pest: Emich Gusztáv.
- Csengery K. 2006. Az elektronikus korpusz. In: Ittész N. (szerk.) *A magyar nyelv nagyszótára I. Segédletek.* Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Dér Cs. 2009. Mik is a diskurzusjelölők? In: Keszler B. és Tátrai Sz. (szerk.). *Diskurzus a grammatikában – grammatika a diskurzusban.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. 293–303.

- Dömötör A. 2008. Az úgy mond-tól az úgymond-ig : Egy diskurzusjelölő elem története az ómagyar kortól napjainkig. *Magyar Nyelvőr*. 1. 37–52.
- Dömötör A., Gugán K., Novák A. és Varga M. 2017. Kiútkeresés a morfológiai labirintusból – korpuszépítés ó- és középmagyar kori magánéleti szövegekből. *Nyelvtudományi Közlemények* 113. 85–110.
- Fraser, B. 1990. An approach to discourse markers. *Journal of Pragmatics* 14. 383–395.
- Fraser, B. 1998. Contrastive discourse markers in English. In: Jucker, A., Ziv, Y. (szerk.). *Discourse markers: Description and theory*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 301–326.
- Fraser, B. 2009. Topic orientation markers. *Journal of Pragmatics* 41/5. 892–898.
- Halácsy P., Kornai A., Németh L., Rung A., Szakadát I. és Trón V. 2004. Creating open language resources for Hungarian. In: Lino, M. T. et al. (szerk.). *Proceedings of the 4th international conference on Language Resources and Evaluation (LREC2004)*. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2004/pdf/525.pdf>. (Letöltés ideje: 2021. 04. 30.)
- Ittész N. 2011. *A magyar nyelv nagyszótárának lexikográfiai koncepciója, különös tekintettel a szemantika és a grammatika összefüggésére a szótárírásban*. PhD-értekezés. Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- Kornai A., Halácsy P., Nagy V., Oravecz Cs., Trón V. és Varga, D. 2006. Web-based frequency dictionaries for medium density languages. In: Kilgarriff, A. és Baroni, A. (szerk.) *Proceedings of the 2nd International Workshop on Web as Corpus*. <https://aclanthology.org/W06-1701.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 04. 30.)
- Kugler N. 2000. A partikula. In: Keszler B. (szerk.) *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 275–281.
- MacNaughton, I. 1969. *Monty Python's Flying Circus* (Monty Python Repülő Cirkusza). London: BBC.
- Maschler, Y. 1994. Metalinguaging and discourse markers in bilingual conversation. *Language in Society* 23. 325–366.
- Maschler, Y. 2009. *Metalinguage in interaction: Hebrew discourse markers*. Amsterdam. Philadelphia: John Benjamins.
- Maschler, Y. és Schiffrin, D. 2015. Discourse markers: Language, meaning and context. In: Tannen, D., Hamilton, H. E. és Schiffrin, D. (szerk.) *The*

- handbook of discourse analysis*. Second edition. Chichester: John Wiley & Sons Inc.
- McEnery, T. és Hardie, A. 2012. *Corpus linguistics: method, theory and practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Novák A., Gugán K., Varga M. és Dömötör A. 2018. Creation of an Annotated Corpus of Old and Middle Hungarian Court Records and Private Correspondence. *Language Resources and Evaluation* 52/1. 1–28.
- O. Nagy G. és Ruzsiczky É. 2006. *Magyar szinonimaszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Oravecz Cs., Váradi T. és Sass B. 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. In: Calzolari, N. et al. (szerk.). *Proceedings of the 9th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC2014)*. Reykjavík: European Language Resources Association. http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2014/pdf/681_Paper.pdf. (Letöltés ideje: 2021. 04. 05.)
- Pusztai F., Gerstner K. és Bíró Á. (szerk.). 2009. *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Schiffrin, D. 1987. *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schirm A. 2009. Partikula és/vagy diskurzuszjelölő? In: Keszler B. és Tátrai Sz. (szerk.) *Diskurzus a grammatikában – grammatika a diskurzusban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 304–311.
- Schirm A. 2014. A deviszont viszontagságai. *Nyelv és tudomány*. <https://m.nyest.hu/hirek/a-deviszont-viszontagsagai>. (Letöltés ideje: 2021. 04. 30.)
- Wikiszótár.hu. <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Na>. (Letöltés ideje: 2021. 04. 05.)